

พุทธปัญญา: พระพุทธศาสนากับสันติภาพโลก COGNITIVISM: BUDDHISM AND WORLD PEACE

ศิริวัฒน์ ครองบุญ¹, วิระยา พิมพ์พันธ์²

¹มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์จันทบุรี

²มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง

Sirawat Krongbun¹, Wiraya Pimpun²

¹Mahachulalongkornrajavidyalaya University Chanthaburi Buddhist College

²Mahamakut Buddhist University Srilanchang Campus

Corresponding Author E-mail: sirawat.kro@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิชาการฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาการสร้างสันติภาพโลกด้วยวิธีทางพระพุทธศาสนาตามหลักจักร 4 จากความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมยุคปัจจุบันนี้ มีหลายสาเหตุด้วยกัน เช่น เกิดจากเรื่องแบ่งแยกดินแดนหรือภูมิรัฐศาสตร์ และอคติทางศาสนา วิธีแห่งสันติภาพ จะต้องมีการสร้างพื้นที่พูดคุยอย่างสร้างสรรค์ การเจรจา การไกล่เกลี่ย การประนีประนอม มีให้อภัยนำไปสู่ความรุนแรง เพราะสันติภาพเป็นสภาวะการณ์ ในอุดมคติที่ทุกคนต่างมุ่งหวังให้มวลมนุษยชาติสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขและสันติ พุทธปัญญาปัญญาคือเครื่องตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์ได้ทรงวางหลักจักร 4 เป็นหลักธรรมที่นำบุคคลไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง ดุจล่องหนไปสู่ที่หมาย เป็นกงล้อแห่งการพัฒนา นำผู้ประพฤติปฏิบัติตามให้ถึงความเป็นใหญ่ ถึงความไพบูรณ์มั่งคั่งด้วยโภคทรัพย์และความสุข กล่าวคือ สันติสุข อนึ่ง พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งสันติภาพ เป็นพื้นฐานของความก้าวหน้า ความสุข และความมั่งคั่ง หล่อหลอมให้เป็นคนรักสันติ รักอิสรเสรี มีนิสัยโอบอ้อมอารี มีเมตตากรุณาต่อกัน ที่เผยแผ่สู่ชาวโลกด้วยความสงบ พระพุทธเจ้าพราสอนให้มวลมนุษยชาติเพียรปฏิบัติ โดยแนะแนวทางการดำเนินชีวิตอยู่บนพื้นฐานของคำสอน อันจะนำมาซึ่งความสงบสุขและสันติภาพในโลก ศาสนาทุกศาสนาในโลก ล้วนมีหลักธรรมที่ใช้ในการดำรงชีวิต มีกิจกรรมทางศาสนา มีจิตเมตตา มีความรักเพื่อนมนุษย์ ไม่เบียดเบียนกัน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้วัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีของแต่ละศาสนา มีการรวมกลุ่มกันอย่างเป็นเอกภาพ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีความอดทนอดกลั้น มีสัมมาคารวะ รักกันฉันพี่น้อง เป็นมิตรที่ดีต่อกัน โดยไม่คำนึงถึงเชื้อชาติและศาสนา ก่อให้เกิดสันติสุขในระดับประเทศและโลกในที่สุด

คำสำคัญ: พุทธปัญญา; พระพุทธศาสนา; สันติภาพ;

Abstract

This academic article aims to study the creation of world peace through Buddhist principles, specifically following The Lord Buddha established the 4 chakra, Conflicts that

occur in today's society There are many reasons for this, such as due to separatism or geopolitics. and religious bias way of peace Space must be created for creative discussion, negotiation, and mediation. compromise Do not let prejudice lead to violence. Because peace is a state of affairs. In the ideal that everyone hopes for, human beings can live together in peace and harmony. Wisdom is the Buddha's tool of enlightenment. The Lord Buddha established the 4 chakra principles as dharma principles that lead people to prosperity. Like the wheels of a car lead to the destination. It is the wheel of development. Lead those who follow it to reach greatness. To the abundance of wealth and happiness, that is, peace. In addition, Buddhism is a religion of peace. It is the basis of progress, happiness, and prosperity. Mold people into people who love peace, love freedom, and have a kind-hearted personality. Be kind to one another that is released to the world in peace The Buddha taught humanity to diligently practice. By giving guidance on how to live your life based on the teachings. which will bring peace and tranquility in the world All religions in the world They all have moral principles that they use in their lives. Have religious activities, have a kind heart, have love for fellow humans. Don't disturb each other. There is an exchange of knowledge about culture and traditions. of each religion There is a unity of groups. Help and support each other. Be patient and tolerant, have respect, and love each other as brothers and sisters. They are good friends with each other. Regardless of race and religion Ultimately causing peace at the national and world levels.

Keywords: Cognitivism; Buddhism; peace;

บทนำ

มนุษย์ในโลกยุคปัจจุบันเรียกร้องหาสันติภาพ และให้ร่วมมือกันสร้างสันติภาพ สันติภาพของมวลมนุษย์ในโลกจะเกิดขึ้นได้ ถ้ามนุษย์รู้จักสันติภาพที่แท้จริง สันติภาพ คือ ความสงบเรียบร้อย การไม่รบราฆ่าฟันกัน ไม่มีสงคราม อยู่ร่วมกันโดยไม่เบียดเบียนกัน เพื่อความอยู่ดีมีสุขของประชาชน ไม่กระทบกระทั่งกัน และกัน ไร้ความขัดแย้ง ภาวะไร้สงคราม และความมีจิตใจสูง คือ รู้จักทำตนให้อยู่เหนือปัญหา และความทุกข์ทั้งปวง การปลอดสงคราม ไม่ใช่ความรุนแรง การแก้ไขปัญหาด้วยสันติวิธี จึงเป็นวิธีการที่ดีที่สุด ในกรณีสงครามอิสราเอล-ฮามาส จะมีทางออกของสภาพปัญหาความขัดแย้งสู่การจัดระเบียบโลกใหม่ในภูมิภาคตะวันออกกลางได้อย่างไรหรือไม่ นั่นจะต้องมีประเทศที่สามเป็นผู้ไกล่เกลี่ยในทุกด้าน เช่น การช่วยเหลือตัวประกัน เพื่อมนุษยธรรม โดยองค์การที่เป็นกลางที่สุด คือ สหประชาชาติ (United Nations : UN) ถ้ามองในด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ จะเห็นได้ว่า สงครามนั้นไม่เกี่ยวกับสงครามศาสนา แต่เป็นเรื่องของภูมิรัฐศาสตร์เป็นสำคัญ และประเทศตะวันตกต่าง ๆ ก็พยายามติดต่อชาติอาหรับ ที่มีความสัมพันธ์ทางการทูตที่ดีระหว่างกัน เพื่อหาทางออกแก้ปัญหา เช่นเดียวกับประเทศมหาอำนาจ ได้แข่งขันเข้ามามีอิทธิพล เพื่อระงับข้อพิพาทในสงครามครั้งนี้

สันติภาพนั้น สามารถแบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม คือ 1. สันติภาพ คือ สภาวะที่ปราศจากสงคราม 2. สันติภาพ คือ สภาวะที่ปราศจากความรุนแรง 3. สันติภาพ คือ สภาวะที่ปราศจากความรุนแรงและความ

ขัดแย้ง 4. สันติภาพ คือ สภาวะที่ปราศจากความรุนแรงและเกิดความขัดแย้งได้ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต, 2546 : 12)

พุทธิปัญญา ปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ที่ได้ทรงวางหลักจักร 4 เป็นหลักธรรมที่นำบุคคลไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง ดุจล้อรถนำไปสู่ที่หมาย เพราะเป็นเหมือนล้อทั้ง 4 ของรถ ซึ่งหมุนไปพร้อม ๆ กัน พัดพาบุคคลผู้ปฏิบัติให้ไปสู่ความเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไปจนถึงที่สุด เป็นกงล้อแห่งการพัฒนา เพราะกงล้อที่หมุนไปสู่ความเจริญก้าวหน้า เรียกว่า จักร คำว่า จักร แปลว่า ล้อ หรือข้อปฏิบัติให้ผู้ปฏิบัติได้ถึงความเจริญรุ่งเรือง และสันติสุขในชีวิต สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ตรัสเรียกธรรมปฏิบัตินี้ว่า “จักร 4” คือ ธรรมปฏิบัติที่เป็นประดุจล้อที่จะนำรถไปสู่ที่หมาย กล่าวคือ นำผู้ประพฤติปฏิบัติตามให้ถึงความเป็นใหญ่ ถึงความไพบูลย์มั่งคั่งด้วยโภคทรัพย์ พืชพันธุ์ธัญญาหาร ข้าวน้ำ และสิ่งอำนวยความสะดวก ตลอดทั้งชื่อเสียง เกียรติยศ และความสุข กล่าวคือ สันติสุข คือ ความสุขด้วยความสงบเรียบร้อย ทั้งภายในและภายนอกจิตใจของตน มีพฤติกรรมในการดำเนินชีวิตของตนด้วยความสงบสุข

ประชุมสุข อาชาวำรุง (2553) ได้ให้ความหมายของสันติภาพว่า เกิดจากความรู้ การเจรจา การไกล่เกลี่ย การประนีประนอม เป็นความตั้งใจที่จะสร้างให้ดีขึ้น เพราะการสร้างสันติภาพ เป็นทฤษฎีที่มีหลักการ ขั้นตอน วิธีการ เป็นกระบวนการและแนวทางที่แน่นอน ประกอบด้วย การจัดการความขัดแย้ง โดยวิธีทางการทูต การจัดการความขัดแย้งโดยวิธีทางกฎหมาย การสนับสนุน การให้ออกาส การบังคับ การผลักดัน เพื่อบรรลุจุดมุ่งหมายมากกว่าความสัมพันธ์ การโอนอ่อนผ่อนตาม การเอื้อประโยชน์ การร่วมมือกัน การแบ่งปันส่วน สร้างความสัมพันธ์และเป้าหมาย และการมีส่วนร่วมที่ดีต่อกัน

พระพุทธเจ้าทรงวางหลัก “จักร 4” เพื่อเป็นแนวทางแห่งความเจริญรุ่งเรืองและสันติสุขในชีวิต ประกอบด้วยข้อปฏิบัติที่ช่วยให้บุคคลดำเนินชีวิตด้วยความสงบสุขทั้งภายในและภายนอก การสร้างสันติภาพเกิดจากความรู้ ความตั้งใจ และการเจรจาประนีประนอม โดยมีขั้นตอนที่ชัดเจน เช่น การจัดการความขัดแย้งด้วยวิธีการทางการทูตและกฎหมาย รวมถึงการร่วมมือกัน แบ่งปันประโยชน์ และสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน สันติภาพไม่ใช่เพียงความสงบชั่วคราว แต่คือกระบวนการที่ต้องการความร่วมมือและการพัฒนาจิตใจของมนุษย์ให้หลุดพ้นจากความขัดแย้งและปัญหาต่าง ๆ เพื่อความสุขที่ยั่งยืนของสังคมและโลก

พุทธิวิธีในการจัดการความขัดแย้ง

ในพระพุทธศาสนา มีศัพท์ว่า “ปปัญจธรรม” ซึ่งหมายถึง “ธรรมเป็นเครื่องเนิ่นช้า” ถือได้ว่าเป็นตัวแปรสำคัญประการหนึ่ง ที่ทำให้นุชนและสังคมเกิดความขัดแย้ง เหตุผลสำคัญที่ทำให้หมวดธรรมกลุ่มนี้ ได้ชื่อว่า “เนิ่นช้า” ก็เพราะเมื่อเกิดขึ้น หรือมีอยู่ในบุคคลใด หรือองค์กร หรือกลุ่มบุคคลใด จะทำให้บุคคล หรือองค์กรนั้น เกิดการพัฒนาไปอย่างล่าช้า หรือพัฒนาศักยภาพภายในได้อย่างล่าช้านั่นเอง “ปปัญจธรรม” นี้ ประกอบไปด้วยหลักธรรมที่สำคัญ 3 ประการ กล่าวคือ ตัณหา ทิฐิ และมานะ (ขุ.ม. (บาลี) 29/74/157. ขุ.ม. (บาลี) 29/81/170. ขุ.ม. (บาลี) 29/109/231) ทั้ง 3 ถือได้ว่า มีอิทธิพล และมีความสำคัญอย่างยิ่งที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในบุคคล หรือกลุ่มบุคคล

สาเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งในองค์กร และระหว่างองค์กร (Fred Luthans, 1983 : 380-381) คือ 1) ความขัดแย้งในสายงานและระดับการบังคับบัญชา (Hierarchical Conflict) ความขัดแย้งในหน้าที่ (Functional Conflict) ความขัดแย้งระหว่างองค์กรที่เป็นทางการและองค์กรที่ไม่เป็น (Formal-informal Conflict) 2) การที่บุคคลต้องปฏิบัติงานร่วมกัน ความขัดแย้งจึงมักเกิดจากเหตุต่อไปนี้ เช่น ความกดดันให้ทำเหมือนกัน 3) การหลีกเลี่ยงความรับผิดชอบส่วนบุคคล และ 4) การมีความคาดหวังที่แตกต่างกัน ซึ่งความแตกต่างนี้ มีเหตุมาจากแรงจูงใจ การรับรู้ และอารมณ์

พุทธวิธีบริหารความขัดแย้งภายในตนตามหลักพระพุทธศาสนาแล้ว ความขัดแย้งเป็นที่มาของการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงแสวงหาโมกษะ คือ ความดับทุกข์ ที่เป็นเช่นนั้น ก็เพราะสาเหตุสำคัญ ดำเนินมาจากการขัดแย้งภายในเกี่ยวกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย และการตอบคำถามของตัวเองว่า “อะไรคือความสุขที่แท้จริงของชีวิต” พระพุทธเจ้า ทรงมีพุทธวิธีบริหารความขัดแย้งที่เป็นหลักการเบื้องต้นของพระพุทธศาสนา ที่สอนให้มนุษย์เข้าใจกฎของธรรมชาติ การปฏิบัติตนตามหน้าที่ ไม่มีอะไรที่มนุษย์จะรักเท่ากับตัวเอง ซึ่งถือเป็นอดีตที่นำไปสู่ความอยาก คือ ตัณหา ทรงสอนให้มองเข้ามาภายในตน ดอกบัวหรือพุทธะมีอยู่ภายในตัวของเรา เมื่อเข้าใจตัวเอง เห็นตัวเอง บริหารกิเลสได้ โลกก็จะไม่วุ่นวาย ไม่ขัดข้อง มีอิสรภาพ สันติภาพ เพราะสันติภาพที่แท้จริง ต้องเริ่มจากภายในตัวของเราเอง ส่วนเรื่องที่สอง ทรงสอนให้รู้จักจิตของตัวเอง และปรับแก้จิต เพื่อแก้ไขความขัดแย้ง ไม่หลงในราคะจริต เป็นบุคคลที่รักสวयรักงามจนมากเกินไป ต้องแก้ไขด้วยอสุภะและกายคตาสติ กล่าวคือ ให้พิจารณาว่าเป็นของไม่สวยงาม และมีสติไปในกายมองเห็นตามสภาพความเป็นจริง และที่สำคัญทรงสอนให้สร้างตนให้เป็นที่พึ่งของตนได้ และต้องเอาชนะตัวเองให้ได้ เพราะนั่นคือ วิธีที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในการขจัดความขัดแย้งภายในตน มนุษย์สามารถที่จะทำอะไรได้ดียิ่งขึ้นกว่าเดิม ประสบคุณค่าอันแท้จริงของคน ซึ่งเป็นอิสระจากอดีตและตัณหา อยู่เหนือปัญหาและความขัดแย้งทั้งปวง

พระพุทธศาสนา คือ หลักคำสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นระบบแนวทางการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องของมนุษย์ เพื่อใช้แก้ปัญหาและการพัฒนาชีวิต สังคมและสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ เป็นหลักคำสอนที่สำคัญ มีความโดดเด่นเป็นการเฉพาะที่พุทธศาสนิกชน พึงทำความเข้าใจอย่างถ่องแท้ เพื่อที่จะเกิดความมั่นใจ และสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้อง ตามเจตนารมณ์ของพระพุทธองค์ ที่มีพระมหากรุณาธิคุณต่อสรรพสัตว์ทั้งปวง อนึ่ง พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาที่แตกต่างไปจากศาสนาทั้งหลายในโลกอย่างยิ่ง โดยเฉพาะในประเด็นที่ว่า เป็นศาสนาที่มีพระศาสดาเป็นมนุษย์ คือ มีทั้งร่างกายและจิตใจ อุบัติขึ้นและดำเนินไปตามกฎธรรมชาติแห่งความเป็นมนุษย์ พระพุทธเจ้า ทรงตรัสถึงสภาวะของความเป็นมนุษย์ว่าเป็นสภาวะอันยอดเยี่ยม โดยถือว่า การกำเนิดเป็นมนุษย์นั้นถือว่าเป็นลาภอันประเสริฐ และที่สำคัญพระพุทธศาสนาเชื่อมั่นในศักยภาพและความสามารถของมนุษย์ว่า เป็นสัตว์ที่มีจิตใจสูง และมีคุณสมบัติที่สามารถพัฒนาหรือฝึกฝนได้ โดยไม่ต้องอ้อนวอนและสยบยอมต่ออำนาจของเทพเจ้า โดยชี้ให้เห็นว่า มนุษย์เป็นผู้มีความสามารถในการกำหนดเป้าหมายและทิศทางในการดำเนินชีวิตด้วยตนเอง อีกทั้ง หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาทั้งหมดล้วนแล้วแต่มุ่งเน้นให้มนุษย์ใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต เพื่อให้มนุษย์ได้พัฒนา

ศักยภาพแห่งความเป็นมนุษย์ได้อย่างสมบูรณ์ที่สุด ซึ่งหลักพุทธวิธีการบริหารความขัดแย้งนั้น สามารถแบ่งออกเป็นเด่นย่อยได้ ดังนี้

1. ด้านการเมืองการปกครอง เมื่อมองความขัดแย้งในมิติของ “รัฐศาสตร์” พบว่า ความขัดแย้งได้กลายเป็นพื้นฐานสำคัญของระบบการเมืองการปกครอง สิ่งที่สามารถยืนยันข้อสมมติฐานดังกล่าวก็คือหลักการสำคัญตามที่ปรากฏในอรรถกถาสุตตรที่ชี้ให้เห็นว่า การถือกำเนิดของระบบกษัตริย์ เพราะว่า ประชาชนทั่วไปมีความขัดแย้งเกี่ยวกับการแย่งชิงข้าวสาลี ปัญหาที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัย จนนำไปสู่ข้อตกลงร่วมกันว่า “เราควรแบ่งปันข้าวสาลี และปักปันเขตแดนกัน” (ที.ปา. (ไทย) 11/129/96.) การหาข้อตกลงร่วมกันในรูปแบบ “ทวิภาคี” กลายเป็นข้อตกลงที่มีวาระซ่อนเร้น (Hidden Agenda) เพราะไม่ได้มีผลในทางปฏิบัติแต่ประการใด ด้วยเหตุนี้ สถานการณ์การแย่งชิงพืชผลทางการเกษตร คือ ข้าวสาลีดำเนินไปอย่างลับ ๆ เนื่องจากประชาชนบางคนไม่พอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่ จึงเก็บรักษาสິงที่ตัวเองมีอยู่แล้วไปแย่งชิงทรัพยากรของคนอื่นๆ “สัตว์ผู้มีนิสัยโลภ รักษาส่วนของตนไว้ ถือเอาส่วนอื่นที่เขาไม่ได้ให้มาบริโภค” (ที.ปา. (ไทย) 11/129/96.) ระบบการปกครองแบบกษัตริย์ เกิดขึ้นมาเพื่อบริหารจัดการความขัดแย้งเกี่ยวกับการแบ่งปันพืชผลทางการเกษตรให้เกิดความเท่าเทียมกัน (บาลีท่านให้คำนิยาม “กษัตริย์” ว่า “ผู้เป็นใหญ่ในนา” (เขตตาน์ อธิบัติ) ซึ่งหมายถึงผู้ที่มีอำนาจหน้าที่ในการแบ่งปันข้าวสาลี และเขตแดน) กษัตริย์ในบริบทนี้ก็คือ “เกษตรกร” ที่ทำหน้าที่ในการแบ่งปันพืชผลทางการเกษตร คือ ข้าวสาลี และแบ่งปันเขตแดน เพื่อให้ความพอใจสูงสุด

กษัตริย์ หรือพระราชาจึงเป็น “บุคคลพิเศษ” ที่ได้รับการสมมติให้ทำหน้าที่ในการปกครอง และบริหารกิจการต่าง ๆ ภายในชุมชน ก่อนที่พัฒนาเป็นรัฐ และประเทศต่อไป ประเด็นที่น่าสนใจก็คือ สถานะของความเป็นพระมหากษัตริย์นั้น พัฒนาการขึ้นมาจาก “สมมติบุคคล” ไปสู่ “สมมติเทพ” ในลำดับต่อมา

2. การจัดระเบียบสังคม

แนวคิดที่ว่าด้วย “ความไร้ระเบียบ” (Disorder) หรือ “ภาวะยุ่งเหยิง” (Chaos) นั้น เป็นแนวคิดที่ชี้ให้เห็นถึงการที่สังคม หรือโลกมนุษย์เต็มไปด้วยความขัดแย้ง ความรุนแรง การเบียดเบียน รบราฆ่าฟันซึ่งกันและกัน และความไร้ศีลธรรมของมวลมนุษย์อันนำไปสู่สงครามกลางเมือง สงครามระหว่างรัฐต่อรัฐ หรือสงครามประเทศต่อประเทศตามที่เกิดขึ้นจริงในสังคมปัจจุบัน เพื่อแย่งชิงภูมิรัฐศาสตร์ หรือดินแดน หรือทรัพยากรทางธรรมชาติ หรือทำลายเผ่าพันธุ์มนุษย์ก็ตาม ซึ่งความยุ่งเหยิงดังกล่าวนั่นเอง จึงเป็นที่มาของคำว่า “จัดระเบียบโลก” (Order World) (เดชา ตั้งสีฟ้า, 2536) หรือหากจะกล่าวในวงแคบก็คือ แนวคิดดังกล่าวเป็นตัวแปรสำคัญที่ทำให้เกิดคำว่า “การจัดระเบียบสังคม” (Order Social) นัยของ “การจัดระเบียบสังคม” มิได้ปรากฏมีเฉพาะในยุคปัจจุบันเท่านั้น เพราะเมื่อวิเคราะห์แนวคิดดังกล่าว ก็ปรากฏมีในพระไตรปิฎกเช่นเดียวกัน

3. การพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ

พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ความหิวเป็นโรคอย่างยิ่ง” ซึ่งความหิว หรือความต้องการนั้น ถือว่าเป็นปัจจัย หรือตัวแปรสำคัญที่ทำให้เกิดความขัดแย้งในสังคมมนุษย์ ดังจะเห็นได้จากกรณีการแย่งชิงข้าวสาลีตามที่ปรากฏในอรรถกถาสุตตร และมีความสอดคล้องกับกฎทันทสุตตร ซึ่งเป็นยุทธวิธีที่นำเอาหลักรัฐศาสตร์

เศรษฐศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มาสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน ด้วยการยึดเอาหลักรัฐประศาสน์นโยบายหรือยุทธศาสตร์การปกครองบ้านเมืองให้ร่มเย็นเป็นสุข ของพระเจ้ามหาวิชิตราชตามหลักการบริหาร คือ การพัฒนาบ้านเมืองด้วยการพัฒนาทางเศรษฐกิจ และพัฒนาเศรษฐกิจควบคู่กับจิตใจ โดยยึดหลักยุทธศาสตร์ คือ พระราชทานพันธุ์พืชและอาหาร พระราชทานต้นทุน พระราชทานอาหารและเงินเดือนแก่ราชการ ซึ่งผลลัพธ์ที่ได้ คือ บ้านเมืองอยู่เย็นเป็นสุข ไม่มีเสี้ยนหนาม ไม่มีการเบียดเบียน ประชาชนมีความชื่นชมยินดีต่อกัน มีความสุขกับครอบครัว อยู่อย่างไม่ต้องปิดประตูบ้าน รัฐบาลก็จะได้รับผลย้อนกลับคืนมาในรูปแบบที่ประชาชนจะมีความขยัน ไม่เป็นโจร ปล้นชิงทรัพย์ ลักขโมย เก็บภาษีอากรได้มากขึ้น สังคมจะสงบสุข ประชาชนจะมีความสามัคคี และมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ในกฎหมายพุทธ (ที.สี. (บาลี) 9/323-358/127-150, ที.สี. (ไทย) 9/323-358/124-150) สะท้อนให้เรามองเห็นความสำคัญของปัญหาดังกล่าวเช่นเดียวกัน เพราะเมื่อวิเคราะห์จากประเด็นดังกล่าว พบว่า การที่พระเจ้ามหาวิชิตราชทรงเพียบพร้อมไปด้วยโภคสมบัติ มนุษย์สมบัติ และปรารถนาให้สิ่งเหล่านี้ คงอยู่กับพระองค์ตลอดระยะเวลาที่พระองค์ยังทรงพระชนม์อยู่ ฉะนั้นพระองค์ทรงดำริตามวิธีการที่นิยมกระทำในยุคนั้นคือ “การบูชาญู” โดยมุ่งหวังว่า สามารถสร้างความพอใจให้แก่เทพเจ้าผู้อยู่เบื้องหลังความสำเร็จเหล่านั้น ในขณะที่พราหมณ์บุโรหิตมองว่า “หัวใจของพระราชา คือประชาชน” ถ้าพระองค์ไม่สามารถกุมหัวใจ หรือเข้าไปนั่งในใจของประชาชนได้ ผลที่ตามมาคือ “การสูญเสียพลังมวลชน” จนนำไปสู่การต่อต้าน และประท้วงเพื่อโค่นล้มราชบัลลังก์ของพระองค์ หรืออาจจะเป็นไส้ศึกให้แก่ข้าศึกที่พระองค์ทรงรบจนสามารถแย่งชิงดินแดนมาได้

กฎหมายพุทธ เป็นพระสูตรที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐศาสตร์การเมือง ที่ทำให้เห็นถึงวิถีชีวิต ความคิดวิธีการจัดการกับปัญหา และที่สำคัญ คือ รูปแบบการปกครองพิเศษในสมัยพุทธกาล ที่เรียกว่า พรหมไทย หมายความว่า พระราชาทรงมอบรางวัลพิเศษให้ หรือของอันพรหมประทาน ของให้ที่ประเสริฐสุด หมายถึงที่ดิน หรือบ้านที่พระราชทานบำเหน็จให้ ได้แก่ หมู่บ้านชาลุมัต เป็นการแยกปกครองอิสระต่างหากจากแคว้นมคธ โดยพระเจ้าพิมพิสารพระราชทานปูนบำเหน็จให้ เรียกได้ว่า เป็นการกระจายอำนาจ (Decentralize) ซึ่งรัฐบาลกลางได้มอบให้ไปจัดการหรือดำเนินการกิจกรรมต่าง ๆ ภายในท้องถิ่นด้วยตนเอง (พระครูโสภณปริยัติสุธี, 2552: 89-90)

การสร้างความปลอดภัยตามฉันททางศาสนาเพื่อสันติภาพโลก

การปรองดอง หมายถึง การตกลงกันด้วยแนวทางไกลเกลี่ย เพื่อจะแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งในสังคม ข้อเสนอเรื่องการปรองดองจะมีขึ้น เมื่อนักคิดหรือนักการเมืองกลุ่มหนึ่ง เห็นว่า สังคมที่ดำรงอยู่มีความขัดแย้งมากเกินไป จึงต้องหาวิธีการรอมชอม เพื่อลดหรือแก้ไขความขัดแย้งให้สังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุข ในสังคมที่ก้าวหน้านักถือกันว่า วิธีการแบบประชาธิปไตย เป็นวิธีการรอมชอมแบบหนึ่ง คือ การยอมรับความแตกต่างทางการเมืองในสังคม แต่อนุโลมให้เป็นไปตามเสียงข้างมาก ในเวลาที่กำหนด เช่น 4 ปี แล้ว มาตัดสินกันใหม่ สังคมที่ยอมรับกติกาเช่นนี้ ความขัดแย้งในสังคม จะไม่รุนแรง (สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ, 2555 : 7) ดังนั้นการปรองดอง เป็นการปรองดองโดยตัวมันเอง ไม่ใช่กระบวนการที่มุ่งไปสู่การสร้างคามยุติธรรมให้กับทุกฝ่าย

หากแต่การปรองดองเป็นการผสานผลประโยชน์ร่วมกัน ระหว่างกลุ่มพลังทางสังคม 2 กลุ่มในสังคม คือ กลุ่มผู้มีอำนาจรัฐ และกลุ่มผู้อยู่ใต้อำนาจรัฐ โดยไม่จำกัดว่าจะต้องเป็นเพียงแค่คู่กรณีเดิมนั้น ที่มีบทบาทในกระบวนการปรองดองนี้ การสลับเปลี่ยนหรือเปลี่ยนผ่านเกิดขึ้นได้ และจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือของทุกคนในการสร้างความปรองดอง (อติเทพ ไชยสิทธิ. 2555)

กระบวนการสร้างความปรองดองนั้น (คณะกรรมการอิสระตรวจสอบและค้นหาความจริงเพื่อการปรองดองแห่งชาติ, 2554) เมื่อสังคมเกิดการใช้ความรุนแรงและนำมาสู่ความสูญเสีย มีการจัดการกับความรุนแรงที่เกิดขึ้นนั้นอย่างไร จะใช้วิธีการใดบ้างในการก้าวข้ามพ้นความรุนแรงที่เกิดขึ้น ดังนั้น การนำกระบวนการยุติธรรมในระยะเปลี่ยนผ่าน จึงถูกนำมาใช้ในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ความยุติธรรมในระยะเปลี่ยนผ่าน เป็นแนวทางหนึ่งที่น่าสนใจ เพื่อเปลี่ยนผ่านไปสู่สังคมที่พึงปรารถนา สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ บนพื้นฐานว่า จะจดจำหรือลืมเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น และมาตรการในการลงโทษผู้กระทำความผิด หรือเน้นการเยียวยาผู้เสียหาย ความปรองดอง (Harmony) นั้น อาจจะตีความหมายของคำนี้ว่า “ประสมกลมเกลียวเป็นหนึ่งเดียวของกลุ่มคนต่าง ๆ ในสังคม ซึ่งคำนี้ มีนัยที่สะท้อนทั้งในมิติภายในและภายนอก มีความลึกซึ้งมากกว่าคำว่า ความสมานฉันท์ของกลุ่มคน หรือกลุ่มผลประโยชน์

สร้างความปรองดอง (Reconciliation) (ชัยวัฒน์ สถาอานนท์, 2545) เป็นกระบวนการจัดการความขัดแย้งระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมที่เคยแตกแยก ต่อสู้ และปะทะกัน ทั้งในระดับความคิดและระดับการใช้ความรุนแรงทางกายภาพ ในการตกลง เพื่อเข้าสู่การเจรจาอย่างสันติภาพ (peace talk) ระหว่างกลุ่มต่าง ๆ โดยไม่ใช้ความรุนแรง การสร้างองค์กรหรือสถาบันที่เป็นประชาธิปไตยในการเข้ามาช่วยสร้างความปรองดอง และต่อรองระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งอาจจะรวมถึงการใช้มาตรการออกกฎหมายนิรโทษกรรม เพื่อเป็นเครื่องมือเยียวยาความเสียหาย โดยเริ่มจากการแสวงหาความจริงในอดีต สาเหตุความไม่เป็นธรรมในสังคม การช่วยเหลือเยียวยาผู้ได้รับความเดือดร้อนจากความขัดแย้ง การแสวงหาข้อเท็จจริงของความคิด แต่ไม่หาคนผิด และจัดสรรอำนาจใหม่ระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมให้สามารถอยู่ร่วมกันได้

สมานฉันท์ (Reconciliation) หมายถึง การฟื้นคืนดี หรือการประนีประนอมกลุ่มผลประโยชน์ หรือกลุ่มขัดแย้งให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข เช่น การแบ่งปันทรัพยากรเท่าเทียมกัน ความยุติธรรม ความเที่ยงตรง และความเสมอภาคของกลุ่มคนต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่ร่วมกันในสังคมระดับต่าง ๆ อีกทั้งยังเป็นความพอใจร่วมกันและความเห็นพ้องกัน (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525 อ้างในกองวิจัยทางการศึกษากรมวิชาการ, 2546: 4) การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข คือ การที่มนุษย์มาอยู่ร่วมกันเป็นสังคมในรูปของกฎระเบียบหรือกฎหมาย และมีคุณธรรม มีส่วนร่วมกิจกรรมของสังคม การปฏิบัติตามคุณธรรมของการอยู่ร่วมกัน ตามหลักศาสนาที่ตนเองนับถือจะทำให้ประชาชนสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข (สมภาร พรหมทา, 2554 : 30)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) (2555) กล่าวว่า ชาวพุทธจะอยู่ร่วมกับศาสนิกชนของศาสนาอื่น ๆ แม้เมื่อมีลัทธิศาสนาใหม่ ๆ เข้ามาจากภายนอกก็ได้พบการต้อนรับเป็นอย่างดี และเปิดโอกาสหรือถึงกับช่วยเหลือเอื้อเพื่อให้มีการเผยแผ่โดยสะดวก ชาวพุทธมิใช่มีเพียงขันติธรรมเป็นปกติธรรมดาเท่านั้น แต่ยังมี

ความสัมพันธ์เชิงบวก คือ ถึงกับช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเกื้อกูล หรือประสานร่วมมือกันด้วยเมตตากรุณา จึงกลายเป็นปัจจัยและเป็นสื่อที่จะช่วยให้ศาสนาต่าง ๆ ที่แตกต่างกันหลายหลายสามารถอยู่รวมกันได้ดี

พระพุทธศาสนาได้อุบัติขึ้น การประกาศพระศาสนาโดยการเผยแผ่หรือสื่อสารทั้งหลายในสมัยก่อนพุทธกาล ทั้งที่พระพุทธเจ้าทรงทำการสื่อสารด้วยพระองค์เอง หรือที่ได้ส่งพระสาวกไปทำการสื่อสารกับผู้รับสารทั้งหลายนั้น ก็เพื่อประโยชน์สุขแก่พุทธศาสนิกชน จะเห็นได้ว่า การสื่อสารเชิงพุทธนั้น เป็นการสื่อสารที่อาศัยหลักการและแนวทางการปฏิบัติทางพุทธศาสนา (ทัศนีย์ เจนวิถีสุข, 2554) ดังนั้น การสร้างความปรองดองสมานฉันท์ทางศาสนา กล่าวคือ พุทธ คริสต์ และอิสลาม เพื่อสันติภาพโลกนั้น ดังนี้

ศาสนาพุทธ มีหลักธรรมที่สำคัญที่หล่อหลอมให้พุทธศาสนิกชน เป็นคนรักสันติรักอิสรเสรี มีนิสัยโอบอ้อมอารี มีเมตตากรุณาต่อกัน ได้แก่ หลักจักร 4 เป็นหลักธรรมที่นำบุคคลไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง ดุลยธรรม นำไปสู่ที่หมาย เพราะเป็นเหมือนล้อทั้ง 4 ของรถซึ่งหมุนไปพร้อม ๆ กัน พัดพาบุคคลผู้ปฏิบัติให้ไปสู่ความเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไปจนถึงที่สุด เป็นกงล้อแห่งการพัฒนา เพราะกงล้อที่หมุนไปสู่ความเจริญก้าว เป็นต้น โดยหลักพุทธธรรมเพื่อการสร้างสันติภาพนั้นมีมากมาย อุปมาเหมือนใบไม้ทั้งป่า แต่นำคัสธรรมมาจำแนกแสดงให้เห็นจริงและรู้แจ้งธรรมะ เหมือนใบไม้กำมือเดียวนั่นเอง

ศาสนาคริสต์ ศาสนาคริสต์มีหลักธรรมที่หล่อหลอมให้คริสต์ศาสนิกชนมีจิตเมตตา มีความรักเพื่อนมนุษย์ เหมือนรักตัวเอง บัญญัติ 10 ประการ หลักอณาจักรพระเจ้าอณาจักรพระเจ้า เป็นอณาจักรที่มีแต่ความสุข เป็นอณาจักรแห่งความรักอย่างแท้จริง หลักคำสอนอื่นๆ ได้แก่ หลักตรีเอกานุภาพ หลักความรัก ศาสนาคริสต์ได้ชื่อว่า เป็นศาสนาแห่งความรัก พระเยซูคริสต์ ทรงสอนให้รักเพื่อน มนุษย์เหมือนรักตัวเอง ให้รักแม้กระทั่งศัตรู หลักคำสอนของศาสนาคริสต์ คือ เรื่องความรัก ซึ่งเป็นหลักการพื้นฐานของศาสนาคริสต์ สอนให้รักผู้อื่นเหมือนรักตนเอง ไม่เบียดเบียนกัน ไม่ละเมิดสิ่งที่รักสิ่งที่หวงแหนของกันละกัน บัญญัติ 10 ประการ

ศาสนาอิสลาม หลักธรรมในศาสนาอิสลาม มุ่งให้มุสลิมปฏิบัติอย่างเคร่งครัดมุสลิมทุกคน มีความรู้ในข้อปฏิบัติทางศาสนาอย่างดี มีการรวมกลุ่มอย่างเป็นเอกภาพ สอนให้มนุษย์พึงยึดหลักศรัทธา 6 ประการ และหลักปฏิบัติ 5 ประการ ตลอดจนเน้นการกระทำหน้าที่อีก 3 ประการต่อพระเจ้า ต่อมนุษย์และต่อตนเอง จะทำให้เกิดความผูกพันกับพระเจ้า จุดหมายสูงสุด คือ ทำความดีแล้วในมนุษย์โลก เมื่อสิ้นชีวิตแล้วจะไปอยู่ในสวรรค์กับพระเจ้า มีชีวิตไปชั่วนิรันดร์ หลักคำสอนสำคัญที่ถือว่า เป็นโครงสร้างสำคัญ 2 ประการ คือ หลักศรัทธาและหลักปฏิบัติ หลักคำสอนของศาสนาอิสลาม ศาสนาอิสลามเป็นศาสนาแห่งสันติภาพ มีเป้าหมายเพื่อสร้างสันติภาพและสันติสุขให้กับชีวิตและสังคม

สรุปได้ว่า หลักคำสอนว่าด้วยการอยู่ร่วมกันของศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ และศาสนาอิสลาม มีหลักคำสอนทางศาสนาเป็นหลักธรรมที่ใช้ในการดำรงชีวิตประจำวัน มีกิจกรรมทางศาสนา มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้วัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีของแต่ละศาสนา ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีซึ่งกันและกัน และยังช่วยให้สังคมให้สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข มีความระเบียบแบบแผน มีความปลอดภัย เพราะทุกคำสอนทางศาสนามีจุดมุ่งหมายเดียวกัน คือ ต้องการให้ทำความดี ละเว้นความชั่ว และทำ

จิตใจให้บริสุทธิ์ มีเมตตาเป็นหลัก ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีความอดทนอดกลั้น มีสัมมาคารวะ รักกันฉันพี่น้อง เป็นมิตรที่ดีต่อกัน โดยไม่คำนึงถึงเชื้อชาติและศาสนา ก่อให้เกิดสันติสุขต่อสังคมทั้งในระดับชุมชนและระดับประเทศ เป้าหมายของการอยู่ร่วมกันของศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ และศาสนาอิสลามนั้น มีคำสอนที่มุ่งให้เป็นคนดี สอนให้มนุษย์ทำความดี ละเว้นจากความชั่วทั้งปวง สอนให้มนุษย์รักความสามัคคี มีความยุติธรรม ปฏิบัติต่อกันในสิ่งที่ถูกต้อง มีความเมตตากรุณาช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน

หลักจักร 4 : พุทธวิธีสู่สันติภาพโลก

หลักจักร 4 เป็นหลักธรรมที่นำบุคคลไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง ดุจลัทธิพาไปสู่ที่หมาย หรือพุทธวิธี ที่แปลว่า ถนนหรือเส้นทางแห่งพุทธะ ที่รู้ต้น เบิกบาน เพราะเป็นเหมือนล้อทั้ง 4 ของรถซึ่งหมุนไปพร้อม ๆ กัน พัดพาบุคคลผู้ปฏิบัติให้ไปสู่ความเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไปจนถึงที่สุด เป็นกงล้อแห่งการพัฒนา เพราะกงล้อที่หมุนไปสู่ความเจริญก้าวหน้า นั้น เรียกว่า จักร คำว่า จักร แปลว่า ล้อ หรือข้อปฏิบัติให้ผู้ปฏิบัติได้ถึงความเจริญรุ่งเรือง และสันติสุขในชีวิต สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ตรัสเรียกธรรมปฏิบัตินี้ว่า “จักร 4” คือ ธรรมปฏิบัติที่เป็นประดุจล้อที่จะนำรถไปสู่ที่หมาย กล่าวคือ นำผู้ประพฤติปฏิบัติตามให้ถึงความเป็นใหญ่ ถึงความไพบูรณ์มั่งคั่ง ด้วยโภคทรัพย์ พืชพันธุ์ธัญญาหาร ข้าวน้ำ และสิ่งอำนวยความสะดวก ตลอดทั้งชื่อเสียง เกียรติยศ และความสุข กล่าวคือ สันติสุข คือ ความสุขด้วยความสงบเรียบร้อย ทั้งภายในและภายนอกจิตใจของตน มีพฤติกรรมในการดำเนินชีวิตของตนด้วยความสงบสุข ดังมีพระพุทธดำรัสตรัสแก่พระภิกษุทั้งหลายว่า

จตตาริมาณี ภิกขเว จกุกาณิ เยหิ สมณนาคตานํ เทวมนุสสานํ จตจุกกํ ปวตตติ เยหิ สมณนาคตา เทวมนุสสา นจิสสเสว มหนตตตํ เวปุลลตตํ ปาปุณณติ โภเคสุ กตมานิ จตตาริ ปฏีรูปเทสวาโส สปปริสุปปัสสโย อตตสมมาปณิธิ ปุพเพ จ กตปุญญตา อิมานิ โข ภิกขเว จตตาริ จกุกาณิ เยหิ สมณนาคตานํ เทวมนุสสานํ จตจุกกํ ปวตตติ เยหิ สมณนาคตา เทวมนุสสา นจิสสเสว มหนตตตํ เวปุลลตตํ ปาปุณณติ โภเคสุติ. (พระสูตรตันตปิฎก, ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, อง.จตูก.21/31/50)

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย จักร 4 ประการนี้ เป็นเหตุให้เทวดาและมนุษย์ผู้ประกอบแล้วเป็นไปได้ และถึงความเป็นใหญ่ ความไพบูรณ์ในโภคะทั้งหลายต่อกาลไม่นานนัก จักร 4 ประการ อะไรบ้าง คือ

1. ปฏีรูปเทสวาสะ การอยู่ในถิ่นที่ดี
2. สปปริสุปปัสสยะ การสมาคมกับสัตบุรุษ
3. อตตสมมาปณิธิ การตั้งตนไว้ชอบ
4. ปุพเพกตปุญญตา ความเป็นผู้ได้ทำความดีไว้ก่อนแล้ว

จักร 4 ประการนี้แล เป็นเหตุให้เทวดาและมนุษย์ผู้ประกอบแล้วเป็นไปได้ และถึงความเป็นใหญ่ ความไพบูรณ์ในโภคะทั้งหลายต่อกาลไม่นานนัก

ข้าวเปลือก ทรัพย์ ยศ ชื่อเสียง
และความสุขย่อมหลั่งไหลมาสู่ชน
ผู้อยู่ในถิ่นที่ดี ผูกไมตรีกับอริยชน

สมบูรณ์ด้วยการตั้งตนไว้อชอบ ได้ทำความดีไว้ก่อนแล้ว

พระพุทธภาษิต 4 ประการเหล่านี้ คือ ปฏีรูปเทสวาสะ พึงอยู่ในถิ่นที่เหมาะสม สัปปริสุปัสสยะ การคบสัตบุรุษ อุตตสัมมาปณิธิ การตั้งตนไว้อชอบ ปุพเพกตปุญญตา ความเป็นผู้มีบุญอันได้กระทำไว้แล้วในปางก่อน อันเป็นข้อปฏิบัติให้ผู้ประพฤติปฏิบัติตามได้ถึงซึ่งความสำเร็จในชีวิตที่ทุกคนปรารถนา คือ ถึงความเป็นใหญ่ ความไพบลูย์มั่งคั่งในภพภวพรีย์ ชื่อเสียง เกียรติยศ และความสันติสุข ซึ่งมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

1. ปฏีรูปเทสวาสะ หมายถึง การอยู่ในประเทศหรือถิ่นที่เหมาะสมที่ควร หรือการอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี อันเหมาะสมกับกิจกรรมที่ต้องกระทำ เช่น การศึกษา การประกอบอาชีพ การปฏิบัติธรรม การบำเพ็ญสมณธรรม เป็นต้น ส่วนภิกษุผู้ต้องการบำเพ็ญสมณธรรม คือ เจริญภาวนา พระพุทธเจ้าทรงสอนให้ไปในที่อันเหมาะสม คือ ป่า โคนไม้ กระต่อมร้าง เป็นต้น ที่กล่าวข้างต้น หมายถึง ท้องถิ่นที่เหมาะสมกับกิจกรรมต่าง ๆ แต่ความหมายโดยตรงของจักร ข้อที่ 1 ได้แก่ การอยู่ในชุมชนที่สามารถศึกษาธรรมและปฏิบัติธรรมได้ดี คือ ชุมชนที่มีคนดีผู้รู้ธรรม

พระพุทธเจ้าตรัสเกี่ยวกับความสำคัญของการอยู่ในชุมชนอันสมควรไว้ว่า

“ปฏีรูปเทสวาโส เอตมมจกมุตตมํ การอยู่ในประเทศหรือชุมชนที่เหมาะสมเป็นอุดมมงคล” (กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, 2542 : 41)

การอยู่ในชุมชนที่เหมาะสมจะช่วยพัฒนาชีวิตให้มีธรรม เมื่อนุญมีธรรม สิ่งแวดล้อมก็จะพัฒนาตาม แต่ถ้ามนุษย์อยู่อย่างไม่มีธรรม ก็จะรักษาสัมพันธที่ดีไว้ไม่ได้ ดังนั้น เราจะต้องเปลี่ยนวิถีชีวิต เปลี่ยนจิตใจของเรา และปรับกระบวนการพัฒนาให้ถูกต้อง

2. สัปปริสุปัสสยะ หมายถึง การคบสัตบุรุษ การเข้าไปคบกับคนดี ผู้มีสัปปริสุธรรม 7 ผู้ที่เป็นสัตบุรุษ หรือ สัปปริสะ ย่อมมีสัปปริสุธรรม 7 ประการประจำตน ได้แก่ 1) รู้เหตุ 2) รู้ผล 3) รู้ตน 4) รู้ประมาณ 5) รู้กาล 6) รู้ชุมชน 7) รู้บุคคล การเข้าไปคบหา ได้แก่ การเข้าไปสนทนา ได้ถาม มอบตัวเป็นศิษย์ รับโอวาทของสัตบุรุษ เมื่ออยู่ในชุมชนที่มีสัตบุรุษ คือ คนดีตามจักร ข้อ 2 แล้ว ก็เข้าไปคบหาสมาคมกับสัตบุรุษนั้น เป็นจักรข้อที่ 2 สัตบุรุษย่อมแนะนำสิ่งที่ควรแนะนำ ให้รู้จักบาปบุญคุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ ให้รู้จักเว้นชั่ว ประพฤติดี ละสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์กระทำแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์อย่างเดียว การคบสัตบุรุษ หรือ สัปปริส หมายถึง การคบคนดี คนมีศีล มีธรรม” เพราะฉะนั้น คำว่า “การคบ” จึงหมายถึง การได้หรือมีคนดีเป็นที่พึ่งที่อาศัยแล้ว ย่อมนำชีวิตไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองและสันติสุข ตามพระพุทธดำรัสตรัสแก่พระภิกษุทั้งหลาย ความว่า

“ภิกษุทั้งหลาย จักร 4 ประการนี้ เป็นเครื่องเป็นไปแก่นุญและเทวดาผู้ประกอบเป็นเครื่องที่มนุษย์และเทวดาประกอบแล้ว ย่อมถึงความเป็นใหญ่ และความไพบลูย์ในภพทั้งหลาย ต่อกาลไม่นาน” (อง.จตุกก. (ไทย) 21/31) การคบคนดีเป็นที่พึ่งที่อาศัย ก็ได้หมายความว่า คอยแต่จะพึ่งผู้อื่น โดยที่ตนเองไม่พยายามพึ่งตนเองก่อน ที่ถูกตามพระสัทธรรมของพระพุทธเจ้านั้น ตนเองนั้นแหละ จะต้องกระทำตน คือ มีตนเป็นที่พึ่งแห่งตน พยายามยืนหยัดอยู่ด้วยลำแข้งของตนก่อนเป็นสำคัญ ดังบาลีพระพุทธภาษิต ว่า

“อตตา ทิ อตตโน นาโถ โภ ทิ นาโถ ปโร ลียา

อตตนา ทิ สุนเตน

นาถ์ ลภติ ทุลลภ”

ตนนั้นแหละ เป็นที่พึงของตน คนอื่นใครเล่าจะเป็นที่พึงได้ ก็บุคคลที่ตนฝึกดีแล้ว ย่อมได้ที่พึงที่ได้
ยาก (พุทธ, ขุ.ธ. 25/26)

การคบคนดีเพื่อเป็นที่พึ่งที่อาศัยนั้น จึงหมายถึงว่า ตนเองต้องอบรมตนให้เป็นคนดี เป็นที่พึ่งแห่งตน
เป็นหลักสำคัญ พร้อมๆ กับการรู้จักเลือกหาให้ได้หรือให้มีคนดีภายนอกมาช่วยเสริม ให้การดำเนินชีวิตของตน
ไปสู่ทางเจริญและสันติสุขยิ่งขึ้นไป อย่างมั่นคง

3. อัตตสัมมาปณิธิ หมายถึง การตั้งตนไว้ชอบ การตั้งตนไว้ชอบจึงหมายถึง การตั้งอยู่ในสุจริต 3
คือ (1) กายสุจริต ได้แก่ การไม่ฆ่าสัตว์ การไม่ลักทรัพย์ การไม่ประพฤติดินในกาม (2) วาจาสุจริต ได้แก่ การไม่
พูดเท็จ การไม่พูดส่อเสียด การไม่พูดคำหยาบ การไม่พูด เพ้อเจ้อ (3) มโนสุจริต ได้แก่ การไม่เอยาได้ของผู้อื่น
การไม่คิดพยาบาทผู้อื่น การเห็นชอบตามคลองธรรม ดังพระพุทธดำรัส ที่ตรัสแก่สุภมาณพ โศเทยบุตร ผู้ไป
เฝ้าทูลถามปัญหาเกี่ยวกับพระองค์ ณ ที่ประทับ ที่พระวิหารเชตวัน พระนครสาวัตถี ใจความว่า

“กมฺมสฺสกา มาณว สตฺตา กมฺมทายาทา กมฺมโยนี กมฺมพณฺฐ กมฺมปฏิสฺสรณา กมฺมํ สตฺเต วิภชตี
ยทฺธิ ปหีนฺนปณฺธิตาย”

“มาณพ ! สัตว์ทั้งหลาย มีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทแห่งกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็น
เผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้เลวและประณีตได้” (ม.อ. (ไทย) 14/581)

เพราะเหตุนี้ พระพุทธองค์ จึงได้ตรัสสอนหลักประพฤติปฏิบัติตน ทางกาย ทางวาจา และทางใจ
ในพระโอวาทปาฏิโมกข์ อันเป็นหลักธรรมข้อ “ตั้งตนไว้ชอบ” ใจความว่า

สพฺพปาปสฺส อกรรม

กุสลสฺสูปสมฺปทา

สจฺจิตฺตปริโยทปนํ

เอตํ พุทฺธาน สาสนํ.

การไม่ทำความชั่วทั้งปวง 1 การบำเพ็ญแต่ความดี 1 การทำจิตให้ผ่องใส 1 นี้เป็นคำสอนของ
พระพุทธเจ้าทั้งหลาย (ขุ.ขุททก.สูตรนิบาต (ไทย) 17/187/39)

เพราะผู้กระทำความดี ย่อมได้รับผลดี เป็นความเจริญรุ่งเรืองและสันติสุขส่วนผู้กระทำความชั่ว
ย่อมได้รับผลเป็นโทษ เป็นความทุกข์เดือดร้อน ดังพระบาลีธรรมภาษิตว่า

ยานิ กโรติ ปุริโส

ตานิ อตฺตานิ ปสฺสตี

กฺลฺยาณการี กฺลฺยาณํ

ปาปการี จ ปาปํ

ยาทิสํ วเปเต พิชํ

ตาทิสํ หเรเต ผลนตี

บุรุษทำกรรมเหล่าใดไว้ เขาย่อมเห็นกรรมเหล่านั้นในตน ผู้ทำกรรมดี ย่อมได้รับผลดี ผู้ทำกรรมชั่ว
ย่อมได้รับผลชั่ว บุคคลหวานพืชรื่นใด ย่อมได้รับผลเช่นนั้น (ขุ.ชา.ทก. (ไทย) 27/294)

4. ปุพเพกตปุญญตา หมายถึง ความเป็นผู้มีบุญได้กระทำไว้ก่อน ได้ทำบุญไว้ในอดีต บุญนั้น กล่าว
โดยเหตุ ได้แก่ กุศลกรรม หรือความดี กล่าวโดยผล ได้แก่ ความสุข มีความหมายว่า คนทำความดีในอดีตย่อม
ได้รับความสุขในปัจจุบัน ทำความดีในปัจจุบันย่อมได้รับความสุขในอนาคต และผู้ที่ทำบุญหรือทำความดี
นั้นยังได้รับความสุข ได้รับผลดีตอบแทนในขณะที่ทำนั้นด้วยความปิติยินดี ความสุขใจ สบายใจที่ได้กระทำ

ความดี การได้รับคำยกย่องสรรเสริญว่า เป็นคนดีมีคุณธรรม การได้รับการปฏิบัติตอบที่ดี ความเป็นผู้มีบุญได้กระทำไว้ก่อน อุปมาด้วยการเรียนหนังสือจนสำเร็จได้ประกาศนียบัตรหรือปริญญาบัตร อันเป็นเครื่องแสดงคุณวุฒิให้เข้าทำงานได้เมื่อทำงานเจริญก้าวหน้า มีตำแหน่งสูงขึ้น มีหลักฐานมั่นคง ก็ได้รับความสุขตามสมควรแก่อัตภาพ ความสุขนั้นเป็นผลของความดี คือการเรียนหนังสือที่ได้กระทำไว้ในอดีต

บุญกุศล หรือคุณความดี เมื่อประพฤติปฏิบัติอย่างยิ่งยวดเข้า เรียกว่า “บารมี” เมื่อปฏิบัติได้แก่กล้ายิ่งๆ ขึ้นไปอีก ชื่อว่า “อุปบารมี” และ “ปรมัตตบารมี” ตามลำดับความแก่กล้าของคุณความดีที่ปฏิบัติได้ และย่อมติดตามให้ผลแก่ผู้ประพฤติปฏิบัตินั้น เป็นประดุจเงาติดตามตัว ให้ถึงความเจริญรุ่งเรืองในชีวิต และถึงความสิ้นทุกข์ได้ในที่สุด คุณความดี ได้แก่ ทานกุศล ศีลกุศล และภาวนากุศล ในระดับ “มนุษยธรรม” ย่อมติดตามให้ผลแก่ผู้ประพฤติปฏิบัติเป็นความเจริญรุ่งเรือง ด้วยมนุษยสมบัติ ได้แก่ ทรัพย์สมบัติ รูปสมบัติ บริวารสมบัติ และคุณสมบัติ เป็นต้น

สรุปได้ว่า หลักจักร 4 : พุทธวิธีสู่สันติภาพโลก เป็นหลักธรรมที่เรียกว่า พหุการธรรม คือ ธรรมมีอุปการะมาก (virtues of great assistance) เป็นเครื่องช่วยให้สามารถสร้างคุณความดีอื่น ๆ ทุกอย่าง และช่วยให้ประสบความสำเร็จก้าวหน้าในชีวิต บรรลุความงอกงามไปบุลย์ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 12, พ.ศ. 2546) ดังนั้น หลักจักร 4 เป็นการสะสมสร้างเป้าหมายการทำงานวิถีพุทธ และเป็นฟันเฟืองขับเคลื่อนชีวิตให้ถึงเป้าหมายของชีวิต ดังที่ทุกคนปรารถนา คือ งานสำเร็จ ชีวิตร่มเย็น

แผนสันติภาพขององค์ทะไลลามะถึงสงครามอิสราเอล-ฮามาส

สงครามอิสราเอล-ฮามาส จะมีทางออกของสภาพปัญหาความขัดแย้งสู่การจัดระเบียบโลกใหม่ ในภูมิภาคตะวันออกกลางได้อย่างไรนั้น ก็จะต้องศึกษาจากกรณีของทิเบต ซึ่งองค์ทะไลลามะที่ได้ต่อสู้เพื่อเรียกร้องอิสรภาพจากประเทศจีน ตลอดระยะเวลาที่องค์ทะไลลามะต่อสู้ดิ้นรนเพื่ออิสรภาพ พระองค์ไม่เคยคำนึงถึงตัวเอง แต่ทรงคำนึงถึงสิทธิความเป็นอยู่ และอิสรภาพของประชาชนชาวยุโรปกว่า 6 ล้านคน สิ่งที่สำคัญที่สุดของมนุษยชาติ คือ ความสามารถในการสร้างสรรค์ ในการนี้ประชาชนต้องเป็นอิสระ ในฐานะที่เป็นผู้อพยพมานาน ท้ายที่สุด ประชาชนชาวทิเบตต้องได้รับอิสรภาพ สอดคล้องกับแผนสันติภาพ 5 ประการ (ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ ชาญเสน, 2542 : 316-322) ซึ่งองค์ทะไลลามะได้กล่าวสุนทรพจน์ ที่แคปปิตอลฮิลล์ ประเทศสหรัฐอเมริกา ใจความว่า

1. ให้มีการยกระดับให้ทิเบตเป็นเขตสันติภาพ
2. ยกเลิกนโยบายการขนย้ายประชากรจีนเข้าสู่ทิเบต อันเป็นการข่มขู่ความอยู่รอดของชาวทิเบตในฐานะชนชาติ
3. ให้เคารพสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน และอิสรภาพในประชาธิปไตยของชาวทิเบต
4. ฟันฟุและป้องกันสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติของทิเบตยกเลิกการที่จีนใช้ทิเบตเป็นที่ทิ้งกากนิวเคลียร์

5. เริ่มเจรจาอย่างจริงจังถึงฐานะ ในอนาคตในทิเบต และความสัมพันธ์ระหว่างทิเบตและชาวจีน

การดำรงรักษาสันติภาพในตัวขององค์ทะไลลามะนั้น ไม่ว่าพระองค์จะอยู่ท่ามกลางสถานการณ์ ที่ยากลำบากเท่าใด ท่าทีทางจิตใจของพระองค์ต่างหาก คือ ปัจจัยที่สำคัญที่สุด ถ้ามันบิดเบี้ยวไป ไม่ว่าจะด้วยความรู้สึกอย่างความโกรธ ความยึดติด หรือความอิจฉาริษยา แม้จะอยู่ในสถานการณ์แสนเบาสบาย ก็ไม่อาจนำสันติสุขไปสู่ผู้ใดได้เลย กลับกัน หากทัศนคติของพระองค์สงบนุ่มนวลเป็นส่วนใหญ่ แม้สถานการณ์จักเลวร้ายปานใด ก็อาจสันติสุขเห็นสันติภาพในเรือนใจได้ เพียงน้อยนิดเดียว เนื่องด้วยต้นธารพื้นฐานของสันติภาพและความสุข คือ ทัศนคติภายในใจของตนเองต่างหาก ฉะนั้น จึงคุ้มค่ามหาศาลที่จักโน้มนำแนวทางในการจำเริญจิตใจให้เป็นไปในทางบวกอยู่เสมอ จะเห็นได้ว่า สันติภาพ คือ พื้นฐานของความก้าวหน้า ความสุข และความงอกงาม เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำรงอยู่ของชีวิตเรา สันติภาพไม่ได้เป็นเพียงการปราศจากสงครามเท่านั้น หากแต่เป็นสถานะของจิตใจหรืออารมณ์แห่งความเมตตากรุณาต่อผู้อื่น มีความรัก มีความรู้สึกว่าเป็นพี่น้องกัน เคารพและห่วงใยผู้อื่น ไม่ใช่ความรุนแรง เหมือนเหตุการณ์ที่เคยเกิดขึ้นในอดีต เช่น ความโหดร้ายของสงครามซีเรีย สงครามชาวปาเลสไตน์กับชาวอิสราเอล การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ในรวันดา โชมเลีย เป็นต้น เพราะเหตุนี้ องค์ทะไลลามะ จึงเป็นผู้นำในดวงใจของชาวทิเบต และของโลก และหลักแนวความคิดคำสอนของท่านได้รับการตอบรับจากนานาชาติอารยประเทศ ในด้านความรู้ มหาวิทยาลัยและสถาบัน ในประเทศตะวันตก เป็นจำนวนมาก ได้ทูลถวายรางวัลสันติภาพ และถวายปริญญาดุษฎีบัณฑิตแด่พระองค์ ในเรื่องรางวัลระดับโลก คณะกรรมการรางวัลโนเบล ประเทศนอร์เวย์ ได้มอบ "รางวัลโนเบลสาขาสันติภาพ" แด่พระองค์ ใน ปี ค.ศ. 1989 (พ.ศ. 2532) ด้วยเหตุผลว่า “คณะกรรมการ ต้องการเน้นความเป็นจริงที่องค์ทะไลลามะ ได้พยายามต่อสู้ อย่างต่อเนื่อง และอย่างสันติ เพื่อปลดปล่อยทิเบต ทรงเสนอหนทางแก้ไขปัญหา โดยเน้นเรื่องความอดทน และการเคารพซึ่งกันและกัน เพื่อคุ้มครองมรดกทางประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมของประชาชนทิเบต” (กฤตศรี สามะพุทธิ, 2549)

สงครามระหว่างกองกำลังฮามาสกับรัฐชาติอิสราเอล ยังคงดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง ท่ามกลางการสูญเสียประชาชนผู้บริสุทธิ์ของฝ่ายตน ผลกระทบต่อเศรษฐกิจ แรงงาน บลาๆ ทั้งขอบเขตของสงคราม ลุกลามไปทั้งเรื่องเศรษฐกิจ และวิกฤตพลังงาน ซึ่งเหตุการณ์ครั้งนี้มีแนวโน้มที่จะขยายตัวไปสู่ความขัดแย้งใหญ่ ซึ่งแน่นอนว่าจะส่งผลสืบเนื่องกับการเมืองทั้งในระดับโลกและระดับภูมิภาค โดยเฉพาะกับปัญหาสงครามการก่อการร้ายที่ขยายตัวไปสู่พื้นที่ต่างๆ ของโลก ในกรณีนี้ ปัญหาความขัดแย้งของฮามาสกับรัฐชาติอิสราเอล เป็นปัญหายืดเยื้อมานาน และอิสราเอลกับชาวปาเลสไตน์ก็มีปัญหาในภาษากันมานานเช่นกัน ปัญหาครั้งนี้ จึงน่าจะทอดยาวออกไป และส่งผลกระทบในระยะยาวต่อภูมิภาคตะวันออกกลาง ปัญหาที่เกิดขึ้นนี้ ทำให้ทัศนะของคู่ขัดแย้งระหว่างชาวยิวกับชาวปาเลสไตน์จะยิ่งมีปัญหามากขึ้น และจะทำให้การประสานรอยร้าวในอนาคตเป็นไปได้ยากมากขึ้น อันเป็นผลจากการสูญเสียขนาดใหญ่ของทั้งสองฝ่าย อันจะทำให้ความบาดหมางของประชาชนสองฝ่ายมีมากขึ้น (สำนักข่าวอิสรา, 2566) ความรุนแรงจะยับยั้งตัวเป็นสงคราม ผลที่ตามมาปัญหาราคาพลังงาน ซึ่งอาจขยายตัวเป็นวิกฤตพลังงาน และทำให้ราคาน้ำมันขยับตัวสูงขึ้น มีผลต่อสถานการณ์พลังงานของโลก และทำให้วิกฤตพลังงานที่เป็นผลจากฮามาสกับรัฐชาติอิสราเอล และสงคราม

ยูเครนกับรัสเซียที่มีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ดังนั้น ความขัดแย้งระหว่างอิสราเอลกับฮามาสและชาวปาเลสไตน์ มีโอกาสขยายตัวได้จากปฏิบัติการทางทหารของทั้ง 2 ฝ่าย และอาจนำพาชาติอาหรับอื่นๆ เข้าสู่การต่อสู้ ซึ่งหากปัญหาขยายตัวมากขึ้นแล้ว จะเป็นปัจจัยที่พา รัฐบาลอำนาจอื่นๆ เข้าสู่การต่อสู้ด้วย ไม่ว่าจะเป็น สหรัฐอเมริกา รัสเซีย จีน และสหภาพยุโรป กล่าวคือ ภูมิภาคตะวันออกกลาง จะยังคงเป็นพื้นที่สำคัญทางภูมิรัฐศาสตร์และการแข่งขันของรัฐบาลอำนาจ หนทางที่จะแก้ไขปัญหาคือความขัดแย้งในเรื่องภูมิรัฐศาสตร์ระหว่างฮามาสและอิสราเอลในครั้งนี้ สหประชาชาติ (United Nations: UN) จะต้องมีบทบาทในด้านการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ดับไฟสงคราม โดยคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ จะต้องจัดเจรจาเพื่อหาทางสงบศึกเพื่อมนุษยธรรม

สรุป

เหตุการณ์โลกปัจจุบัน จากบทเรียนในอดีตที่ผ่านมา มนุษย์เรียกร้องหาสันติภาพ สันติภาพของมวลมนุษยในโลกจะเกิดขึ้นได้ ก็ต่อเมื่อมนุษย์รู้จักสันติภาพที่แท้จริง เพราะสันติภาพนั้นคือ ความสงบเรียบร้อย การไม่รบราฆ่าฟันกัน ไม่มีสงคราม อยู่ร่วมกันโดยไม่เบียดเบียนกัน ไม่กระทบกระทั่งกันและกัน ไร้ความขัดแย้ง ภาวะไร้สงคราม และความมีจิตใจสูง คือ รู้จักทำตนให้อยู่เหนือปัญหา และความทุกข์ทั้งปวง การปลอดสงคราม ไม่ใช่ความรุนแรง การแก้ไขปัญหาด้วยสันติวิธี

พุทธปัญญา ปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงวางหลักจักร 4 ซึ่งเป็นหลักธรรมที่นำบุคคลไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง ดุจลัทธิธรรมาปฏิบัติที่หมาย เป็นกงล้อแห่งการพัฒนา หมุนไปสู่ความเจริญก้าวหน้า นำผู้ประพฤติปฏิบัติตามให้ถึงความเป็นใหญ่ ถึงความไพบูลย์มั่งคั่งด้วยโภคทรัพย์ มีความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน พุทธวิธีบริหารความขัดแย้งในทางพระพุทธศาสนานั้น พระพุทธเจ้า ทรงมีพุทธวิธีการบริหารความขัดแย้ง ที่เป็นหลักการเบื้องต้นของพระพุทธศาสนา ที่สอนให้มนุษย์เข้าใจกฎของธรรมชาติ การปฏิบัติตนตามหน้าที่ ไม่ถือชั้นวรรณะ โดยจะต้องยึดหลักความปรองดอง คือ การตกลงกันด้วยแนวทางไกล่เกลี่ย เพื่อจะแก้ไขปัญหาคือความขัดแย้งในสังคม โดยวิธีการแบบประชาธิปไตย เป็นวิธีการรอมชอม คือ การยอมรับความแตกต่างทางการเมืองในสังคม แต่อนุโลมให้เป็นไปตามเสียงข้างมาก มีการประนีประนอมกลุ่มผลประโยชน์ หรือกลุ่มขัดแย้งให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข เช่น การแบ่งปันทรัพยากรเท่าเทียมกัน ความยุติธรรม ความเที่ยงตรง และความเสมอภาคของทุกกลุ่มคน

พุทธวิธีในการจัดการความขัดแย้ง ประกอบด้วยด้านการเมืองการ ด้านการจัดระเบียบสังคม ด้านการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ ซึ่งมีปรากฏในอัครคัมภีร์สุตตร และกฎทันทสุตตร ซึ่งเป็นพุทธวิธีที่นำเอาหลักรัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มาสู่การพัฒนาอย่างแยบยล ด้วยการยึดเอาหลักรัฐประศาสนนโยบาย หรือยุทธศาสตร์การปกครองบ้านเมืองให้ร่มเย็นเป็นสุข ที่สำคัญมีการสร้างความปรองดองสมานฉันท์ทางศาสนาเพื่อสันติภาพโลก เพราะหลักคำสอนว่าด้วยการอยู่ร่วมกันของศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ และศาสนาอิสลาม เป็นหลักธรรมที่ใช้ในการดำรงชีวิต มีกิจกรรมทางศาสนา มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีของแต่ละศาสนา ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีซึ่งกันและกัน

และยังช่วยให้สังคมให้สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข มีความระบียบแบบแผน มีความปลอดภัย เป้าหมายของการอยู่ร่วมกันของศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ และศาสนาอิสลามนั้น มีคำสอนที่มุ่งให้เป็นคนดี สอนให้มนุษย์ทำความดี ละเว้นจากความชั่วทั้งปวง สอนให้มนุษย์รักความสามัคคี มีความยุติธรรม ปฏิบัติต่อกันในสิ่งที่ถูกต้อง มีความเมตตากรุณาช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน

ปัญหาความขัดแย้งทางด้านรัฐภูมิศาสตร์ หรือปัญหาความขัดแย้งในโลกบรรดามีนั้น จะต้องมีการเจรจา ไกล่เกลี่ย ประนีประนอม ให้ความสำคัญกับคุณภาพชีวิตของประชาชนของประเทศของตน โดยนำหลักธรรมทางศาสนาที่ตนนับถือมาเป็นหลักปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ที่ต่างสอนให้รักเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน มีจิตเมตตา ให้อภัย ไม่เบียดเบียนกันและกัน เพราะสันติภาพนั้น เป็นสภาวะแห่งความสันติ ความสงบสุข ไม่มีสงคราม ไร้การกระทำอันรุนแรง ที่อาจส่งผลกระทบต่อชีวิต ทรัพย์สิน และความมั่นคง ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในโลก จะต้องใช้สันติวิธีในการแก้ปัญหาเรื่องต่าง ๆ ร่วมกัน จึงจะเป็นหนทางที่จะสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นบนโลกได้ เพราะโลกนี้จะร่มเย็นดับเชื้อไฟได้ก็ด้วยด้วยศาสนา

เอกสารอ้างอิง

- กฤตศรี สามะพุทธิ. (2549). *เข้าใจทะไลลามะ มหาสมุทรรแห่งปัญญา (Understanding the Dalai Lama)*. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่ หจก.สามลดา.
- กองวิจัยทางการศึกษา กรมวิชาการ. (2546). *การศึกษาสภาพการจัดการเรียนรู้ เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะที่นำไปสู่ความสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน: กรณีศึกษาโรงเรียนประถมศึกษา*. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ.
- กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม. (2542). *พระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อม*. พิมพ์ครั้งที่ 1, กรุงเทพมหานคร: กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม.
- คณะกรรมการอิสระตรวจสอบและค้นหาความจริงเพื่อการปรองดองแห่งชาติ. (2554). และ Heyse. (1998). อ้างใน *รายงานการวิจัย, การสร้างความปรองดองแห่งชาติ*.
- ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ ชัญเสน. (2542). *อัตชีวประวัติขององค์ทะไลลามะ อีรภาพในการลี้ภัย*. พิมพ์ที่สำนักพิมพ์ประพันธ์สาส์น, พิมพ์ครั้งที่ 3. 316-322.
- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. (2545). *สันติวิธี กรณีสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทย ทำความเข้าใจปริศนาแนวคิดสมานฉันท์*. คณะรัฐศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ประชุมสุข อาชวอำรุง. (2553). *ประมวลความรู้เรื่องสันติภาพ*. กรุงเทพมหานคร. 133.
- เดชา ตั้งสีฟ้า. (2536). *ความไร้ระเบียบของโลก: ทางเลือกในทศวรรษ 1990*. สุวรรณ-ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (บรรณาธิการ), กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ข่าวสารสันติภาพ.
- ทัศนีย์ เจนวิสิสุข. (2554). *การสื่อสารเชิงพุทธกับการเปลี่ยนแปลงสังคม*. พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2546). *วิธีสู่สันติภาพ*. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก. 12.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2555). *ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สหธรรมิก.
- สุราชัย ยิ้มประเสริฐ. (2555). *สายธารประวัติศาสตร์ประชาธิปไตยไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 2. พิมพ์ลักษณ์ กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสายธารประชาธิปไตย. 7.
- สมภาร พรหมทา. (2554). *มนุษย์กับศาสนา*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยาม. 30.
- สำนักข่าวอิศรา, ตอ.กลาง: (2566). *พื้นที่ภูมิรัฐศาสตร์*. [ออนไลน์]. แหล่งสืบค้น: <http://www.isranews.org/article/south-news/south-slide/122988-surachartgaza.html>
- อดิเทพ ไชยสิทธิ. (2566). *กระบวนการปรองดองจะเกิดขึ้นได้หรือไม่*. [ออนไลน์]. แหล่งสืบค้น : <http://www.entightenedjurists.com>.
- Fred Luthans. (1983). *Organizational Behavior*. 3rded, Tokyo : McGraw-Hill International. 380-381.